

Prilog 2.

SAŽETAK – STRATEGIJE

Strategija razvoja, osim analize činjenične situacije, suštinski predstavlja listu želja i potencijalno mogućih načina, kako postići odnosno dostići te želje, a koje u konačnici bi trebale osigurati rast i razvoj društva u cijelini.

Postoji bezbroj prepreka, izazova i nepoznanica na tom putu razvoja. Na većinu prepreka, lokalna pa čak i državna vlast, ne može utjecati. Najbolje što strategija i strateško razmišljanje može odraditi, jeste usmjeriti prema zadanim ciljevima, a vlast ima za zadatak podupirati, i koliko je to u njenoj mogućnosti, štiti od negativnih utjecaja. Za Općinu Čelić, kao i za veliku većinu administrativno manjih zajednica, konkretne razvojne mogućnosti mogu se lako identificirati i shodno tome isprofilirati razvojni smjerovi. Ono što predstavlja pravi izazov jeste pronalazak pravog modela razvoja.

Pod **Modelom razvoja** podrazumijeva se sveukupne aktivnosti koje se poduzimaju kako bi se osigurao uspjeh razvojne strategije. Tu dolazimo do izbora puta kojim želimo ići. Tim putem dolazimo do *načina rada* odnosno *Modela razvoja*, a samo su dva izbora.

Prvi je “*stabilni model*” koji za temelje pretpostavlja put bez rizika odnosno u *tzv. zavjetrini*, gdje sve aktivnosti ne odudaraju od postavljenih okvira viših nivoa vlasti, niti se razlikuju od susjednih tj. regionalnih Strateških pravaca.

Drugi, “*inovativni*” ili “*Model mogućnosti*” (*possibilities*), jeste model razvoja sa puno neizvjesnosti za uspjeh ali i mogućnost ubrzanog razvoja. Neki ga karakteriziraju kao “*rizični model*” međutim, mogućnosti koje pruža su bezbrojne i ciljevi, u slučaju uspjeha, su zagarantirani. Ovaj model je zasnovan na preskakanju razvojnih stepena. Najlakše je navesti jedan apstraktni primjer gdje se može kupiti rabljeni ili novi auto. Pri nabavci je rabljeni jeftiniji od novog, međutim za srednjoročni period u realnosti je novi jeftiniji. Kvarovi, održavanje, onečišćivanje okoliša je puno veće i time financijska davanja za okoliš, potrošnja goriva i amortizacija, tako da na kraju posmatranog perioda taj rabljeni auto ispada skuplji od novog.

S druge strane zagovornici “*sigurnog*” rasta će reći, da za kupovinu novog treba i više početnog ulaganja koje uobičajeno nema. Upravo u tom segmentu leži umijeće upravljanja, odnosno razlika između dobrog i lošeg *managera*, jer u suštini svaki načelnik je po definiciji *manager* ili bi barem trebao biti, jer upravlja jednim određenim sistemom. Konkretni primjer općine Čelić, gdje su vidljive značajke drugog “*Inovativnog modela*”, jeste projekt energetske efikasnosti, tj. zamjene ulične rasvjete sa novom LED tehnologijom i Centralnim sistemom upravljanja, gdje se ušlo u javno–privatno partnerstvo, te je uzeta najsavremenija tehnologija, koja kratkoročno jeste skuplja

od ostalih ponuda na tržištu, međutim, koja dugoročno je i finansijski isplativija za Općinu, ali isto tako daje mogućnosti nadogradnje različitih novih tehnologija koje nisu u direktnoj vezi sa javnom rasvjetom. To primjera radi može biti za potrebe sigurnosti poput nadogradnje video nadzora čitave Općine, što htjeli mi ili ne, bili za ili protiv, svakako dolazi nam to vrijeme. A za tu mogućnost korisnik tog nadograđenog sistema (npr. MUP) bi trebao plaćati naknadu Općini.

U ovom gore navedenom primjeru vidljiv je energičan, smio i dalekovidan potez Općinske vlasti, gdje iznalaskom jednog poslovnog modela (JPP) uspio se naći investitor i upotrijebiti savremena moderna tehnologija.

S druge strane ima primjer inertnosti lokalne vlasti Čelića, gdje se do sada, nije uspjelo usvojiti srednjoročna razvojna strategija, što realno je uzrokovala sigurno jedan veliki broj nerealiziranih investicija i destimuliralo više potencijalnih stranih investitora. To je temeljni dokument na osnovu kojeg će biti koji ozbiljniji privredni subjekt, početi proces selekcije destinacije i vrednovanje svojeg ciljanog *biznisa*. U tom smislu treba se povest ozbiljno računa o obaveznim koracima koje lokalna vlast treba učiniti da bi podaštrala put i investicijama, ali i enormnim mogućnostima finansiranja projekata iz inostranih fondova, a posebno skoro otvaranje EU predpristupnih fondova.

Razmišljanje, vodećih osoba vlasti, koje bi trebalo prevladati u ovom specifičnom vremenu i prostoru u kojem se nalazi i općina Čelić ali i čitava regija, prije svega treba ići u smjeru koji možemo nazvati *izvan okvirno "outside the box" (eng.)*. A načela koja trebaju biti vodilje budućih odluka, bi trebala biti, kako slijedi:

- ❖ Odvažnost / smjelost
- ❖ Principijelnost / dosljednost
- ❖ *Kopiranje* rješenja samo od najboljih primjera u Evropskoj uniji.

Pojašnjenje gore navedenog leži u jednostavnim primjerima i u najrazvijenim zemljama poput Švedske, Švicarske ili Austrije koje često uzimamo za usporedbu. I u tim razvijenim zemljama ima čistih primjera razlike među razvijenosti regija odnosno jedinica lokalnih zajednica. Tačno su prepoznatljive naprednije Općine koje su vođene jednostavnim rješenjima i iskorištavaju sve svoje prednosti dok nedostatke uspješno ograđuju tako da nemaju štetu od njih. Primjer jedne Poljske ili Slovenije je puno bliži našoj realnosti gdje upravo ruralne i najzaostalije regije su u vrlo kratkom vremenskom periodu najviše napredovale i najviše odskočile u odnosu na urbanije regije.

Da ne bi sve bilo u apstraktnom obrisu, konkretan princip rada lokalne vlasti treba biti jednostavan i usredotočen na otklanjanje prepreka aktivacije svih zainteresiranih u sve moguće razvojne sektore, te afirmaciju svoje jedinstvenosti i posebnosti kao svoju ključnu komparativnu prednost.

Općina Čelić u svojim razvojnim mogućnostima ima jednostavnu strukturu. U svakom sektoru treba se voditi logikom iskorištavanja postojećih komparativnih prednosti i tehnološki naprednim rješenjima.

Prva takva pretpostavka je razvoj privrede odnosno ekonomije, a najlakši i najjednostavniji je u sektorima poljoprivrede, lake prerađivačke industrije, izvozu, osnaživanju malog i srednjeg preduzetništva, te turizmu. Druga pretpostavka je razvoj društvenog sektora koji prije svega treba se razvijati na osnovu ljudskih potencijala, razvoja pojedinih sektora poput zdravstva i kulture, te institucionalnim jačanjem društvenih inicijativa. Treća i posljednja pretpostavka je razvoj zaštite okoliša odnosno očuvanja prirodne okoline gdje fokus je na savremenim tehnologijama i iskorištavanje globalnih trendova unutar ove oblasti. Treba istaknuti da sve tri razvojne oblasti su međusobno povezane i izprepletene, tako da ukoliko se pokrenu aktivnosti unutar jedne, uzrokovat će pokretanje i ostalih.

Sektor poljoprivrede koji je primarni sektor razvoja općine Čelić treba urgentno ići ka modernizaciji i okrupnjivanju. Oni očigledni potezi trebaju biti ka savremenom navodnjavanju i enormnim porastom staklenika i plastenika. To je barem svima jasno bez daljnjeg elaboriranja. Ono za što dodatno je potrebno uložiti napor jeste promocija regije kao eko poljoprivredna i njenih poljoprivrednih proizvoda. Također, ozbiljan poticaj treba biti ka formiranju poljoprivrednih gazdinstava u smislu razvoja agroturizma, eko poljoprivrede, i usmjeriti fokus prema certificiranju što više proizvoda sa geografskim porijeklom. To naravno sve je povezano sa rastom turizma i prerađivačke industrije, demografije, zaposlenosti, a i svih drugih elemenata razvoja.

Povezanost poljoprivrede je posebna sa prerađivačkom industrijom gdje kada bi se uspjelo privući neki strani veći prerađivački div ili iznaći neka mogućnost da nekim *društvenim preduzetničkim modelom* se postavi jedan takav subjekt na području općine Čelić, to bi imalo enorman efekt rasta i razvoja regije u svim segmentima.

Treba napomenuti potrebu za rastom drvne prerađivačke industrije koja ima veliki potencijal u namještaju, a posebno u proizvodnji peleta koja će u sljedećoj deceniji biti ključno gorivo za grijanje, zbog epidemiološkog onečišćenja zraka u čitavoj regiji. Sve upućuje da će prelazna faza od desetak godina koliko je potrebno po procjenama stručnjaka da se dođe do jeftinije i čiste energije za grijanje na našem području, biti upravo rješenje da se subvencionira prelazak privatnih ložišta sa uglja i drva na pelete.

Samim rastom navedenih sektora porast će i broj malih i srednjih preduzeća koje svakako treba vlast podržati i olakšati im poslovanje. Ali fokus lokalne vlasti treba biti na malim preduzećima inovativnog karaktera, koji će se razvijati upravo unutar primarnih sektora i napraviti dodanu vrijednost, toliko željenu. Razvoj takvih inovativnih preduzeća je moguć samo u okolini gdje je

međusektorska saradnja na visokom nivou i centralizovana u *zonama istraživačko-obrazovnih inkubatora*.

Izvoz predstavlja izazov ali i mogućnost jer je vrlo osjetljiv na vanjske utjecaje odnosno kretanja izvan našeg utjecaja. Isto tako ima i najveću dodanu vrijednost. Poticaj izvoza nije u ingerenciji lokalne vlasti, međutim pomoć lokalne vlasti izvozniciima u odnosu na vlast viših nivoa može biti ključan za fantastične rezultate koji se mogu ostvariti.

Turizam je onaj tercijalni sektor privrede koji je u potpunosti neiskorišten na ovom području, a može se razviti u najplodonosniji sektor privrede na ovom području. Razvojem turizma generirat će se novi ciljevi same razvojne strategije. Primjer je da suštinski lakše je sagraditi kuću na čvrstim temeljima od ničega nego popravljati nešto što je zastarjelo. U tom smislu, razvoj turizma predstavlja možda i najveći izazov budućim lokalnim vlastima, ali ujedno i sa najvećom dodanom vrijednošću.

Druga temeljna razvojna oblast jeste društveni razvoj, koji je u velikoj mjeri ovisan o razvoju ekonomije. Samim tim je međuovisnost ekonomije i društva velika, ali i poželjna za dobrobiti oba sektora.

O radno sposobnom stanovništvu ovisi rast i razvoj ekonomije. U trenutnoj demografskoj situaciji slobodno možemo konstatirati da ovisnost demografije i ekonomskog razvoja je najveća, te ujedno i najvažnija za uspjeh bilo kojih razvojnih mjera, bilo koje razvojne strategije.

Sistem obrazovanja u općini Čelić je na sasvim zadovoljavajućem nivou ukoliko se u razvojne modele (mikro i makro na nivou općine/regije) ne bi uvrstili trendovski faktori. Ali empirijske činjenice upućuju i potvrđuju da sve što se događalo u npr. Austriji, Italiji, Španiji, onda Sloveniji, Mađarskoj, Češkoj, pa nakon toga Hrvatskoj, Bugarskoj, Rumuniji i sl. neminovno slijedi i kod nas. Primjer obrazovanja je možda i jedan od najočitijih gdje bi se moralo ići u reformu obrazovanja da se udovolji sve više i brže rastućim promjenama u privrednim sektorima. Kako na nivou lokalne samouprave ništa ili vrlo malo može se učiniti na obrazovnoj reformi onda preostaje prilagoditi i približiti dva sektora obrazovanja i privrede, kako bi se u direktnoj interakciji sami isprofilirali odnosi na tržištu rada. Konkretno, nastanak Zone istraživačko-obrazovnog inkubatora je jedan od idealnih i provjerenih modela. I to potencirati sektore u kojima je općina Čelić najrazvijenija. Odličan primjer bi bio sektor poljoprivrede gdje povezivanje srednje poljoprivredno-prerađivačke škole sa većim poljoprivrednim subjektima i ostalih subjekata poput veterinarske stanice, poljoprivrednih tehnologa iz nekoliko poljoprivrednih apteka koje djeluju na teritoriju općine Čelić, pa uključivanje nekoliko subjekata iz sektora turizma, nutricionizma, te managera iz marketinga i prodaje, bi moglo dovesti do formiranja malih i srednjih preduzeća koja bi bila bazirana ne samo na inovativnim rješenjima u poljoprivredi već i inovacijama na području zaštite okoliša.

Također, oživljavanje društvenog života u smislu razvoja kulturnog, sportskog i zabavnog sadržaja označio bi ne samo finansijske benefite, već bi ukazao na porast interesa za ovo područje što bi uzrokovalo povećanje sudjelovanja puno šire mase građana općine Čelić u različitim projektima.

Za brz i kvalitetan razvoj ovog sektora neophodno je formiranje separatne organizacijske strukture, nešto poput Turističke zajednica općine Čelić. Po uzoru na ostale razvijenije regije takva jedna organizacija bi trebala podvesti pod jednim zajedničkim nazivnikom sve manifestacije bilo vjerske, zabavne, sportske, turističke, privredne, kulturne i slično. Ovakav pristup bi kanalizirao sve kako institucionalne tako i individualne aktivnosti, ideje i različite inicijative prema cilju afirmacije prostora, a principom kalendarske organizacije uvelo bi se prije svega reda ali i kvaliteta u sve projekte i programe ove vrste. Time će se dobiti na vidljivosti svih aktivnosti u širem kontekstu, a izvući će se maksimum benefita za sve međuovisne sektore od turizma, zdravstvene zaštite, zaposlenosti, porasta interesa dijaspore za svoju regiju, finansijskih benefita, poljoprivrede i svakako etabliranja teritorija općine Čelić. Kratak primjer može biti sajam meda podmajevičke regije, ili "korida" ili pak organizacija brdske utrke biciklista. Benefiti u svim sektorima su realni i mjerljivi.

Zdravstveni sistem općine Čelić je izuzetak ne samo regionalno već i u cijeloj državi. JU Dom zdravlja Čelić je vrlo moderno ustrojena ustanova, sa unutarnjom strukturom na zavidnom nivou. Kvaliteta zdravstvene usluge u odnosu na prije pet godina je nemjerljiva. Dostupost je u 99%-nom okviru što je posebno značajno jer je općina Čelić dosta rasprostranjena teritorijalno. Management je vrlo kvalitetno ustrojen kako vertikalno, tako i horizontalno sa vrlo jasnim kratkoročnim i srednjoročnim razvojnim ciljevima i smjerovima prema unaprijeđenju ne samo zdravstvene usluge već i pristupačnosti. Veliki iskorak u razvoju ne samo ovog sektora već posljedično i porasta zaposlenosti, turizma, finansijskih i ostalih benefita jeste planirani razvoj zdravstveno-turističke zone Brnjik, gdje bi trebao nastati veliki regionalni Dom za starije i nemoćne, koji će biti pod ingerencijom i upravom JU Doma zdravlja Čelić. Moći će se, osim očite djelatnosti koja je deficitarna, ne samo kod nas već općenito u cijeloj Evropi, povezati i srednja medicinska škola za sestre i medicinske tehničare, poseban naglasak je i na iskazani interes stranih investitora u otvaranje istraživačkog centra za pulminologiju iz Turske, kao i ispostave estetske i dentalne hirurgije iz nekoliko država EU, gdje odnosno u kojem slučaju razvojni limiti su beskonačni za čitavu općinu pa i regiju.

Dolazimo i do posljednje treće oblasti razvojne strategije, a to je Zaštita okoliša, odnosno očuvanje okoline, koja ujedno je i najzahtjevnija u budućem razvojnom ciklusu. Svima je jasno da od sada pa do nekih budućih dalekih vremena zaštita okoliša jeste i bit će najvažniji sektor svakog društva ili društvene zajednica. U posljednjih 15-tak godina zaštita okoliša je, sa uglavnom zadnjeg ili predzadnjeg mjesta u svim značajnim strateškim dokumentima, svih država od EU pa na dalje, stigla na prvo mjesto i tu će ostati po svim pokazateljima. Da ne elaboriramo očite i svima danas dobro

znane činjenice, konstatirat ćemo da elementi očuvanja okoline poput energije, otpada, vode, zraka itd., su danas najzahtjevniji ali i najprofitabilniji sektori. U tom smislu mogućnosti općine Čelić nemaju granice. Gore navedeni prioritetni status zaštite okoline pogotovu u EU naveden je iz razloga što više od 50% ukupne mase finansija koja ide iz EU za podrške projektima jeste upravo zaštita okoliša sa tendencijom daljnjeg rasta. Prije samo nekoliko godina, poljoprivreda i ruralni razvoj je zauzimao to prvo mjesto, a zdravstvo i kultura drugo, dok danas zaštita okoliša ima taj primat. To naglašavamo jer povlačenje sredstava iz EU fondova, posebno skorim otvaranjem pregovora o pristupanju BiH, otvaraju se enormni predpristupni fondovi. Prioritetni infrastrukturni projekti općine Čelić poput zaštite vodnih resursa, navodnjavanja, kanalizacione infrastrukture, pročišćivača, kolektore, zaštite flore i faune, ekološke deponije ili EKO – dvorišta za separaciju otpada imaju mogućnost direktnog finansiranja tih projekata iz EU fondova, kao i idejnih projekata poput dvorišta razgradive biomase, moguće spalionice otpada ili proizvodnja energije iz obnovljivih izvora. Za sve navedeno ključna je organizacija i snalažljivost, prije svega općinske uprave ali i pripremanje projekata na vrijeme i u međudržavnoj saradnji. Odabir strateških partnera općine Čelić bit će od esencijalne važnosti za uspješnost prikupljanja sredstava iz fondova kako domaćih, tako i inozemnih. U tom smislu je općina Čelić već pokrenula saradnju sa ključnim agencijama iz Hrvatske i Austrije za pripremu projekata za povlačenje sredstava iz EU fondova i programa.

Zaključno iz svega gore navedenog treba navesti nekoliko bitnih momenata za uspjeh ove razvojne strategije općine Čelić. To prije svega je bitna potreba elastičnosti i prilagodbe onih koji će upravljati u narednom petogodišnjem razdoblju. Nadalje, usredotočiti se na tzv. sistem koncentričnih krugova odnosno voditi brigu o malim preduzetnicima, jer su oni bitniji od većih za razvoj i stabilnost tog razvoja. Svakako obratiti pažnju na opasnosti koje iako nisu trenutno prisutne u Općini, jesu u državi i kompletnoj regiji, a najveći rizik predstavlja pad prerađivačke industrije zajedno sa ubrzanim rastom plata u realnom sektoru. To je izuzetno opasno iz razloga što porast plata nije zasluga porasta prerađivačke industrije (dodana vrijednost velika) tj. u industriji koja je ustvari primarna industrija nego je razlog demografska katastrofa, što čak i u srednjoročnom razdoblju je potop, odnosno kraj. To je zato što, posljedično padom primarnog sektora raste tercijalni sektor kao npr. usluge koje realno ne donose dodanu vrijednost lokalnoj privredi, a koja se može ogledati u porastu zaposlenosti, demografskom oporavku itd., nego samo finansijsku koja nije vezana za mjesto odnosno teritoriju.

Autor

Arian B. Shehu mr.sc.oec.